

Nemoc našeho sociálního řádu

Máme před sebou tedy obraz Země jako jednoho velkého organismu, v němž jsou jednotlivé živočišné a rostlinné druhy, možno říci, buňkami, které se společně podílejí na jeho celkovém „fungování“, životě a existenci. V tomto organismu žije lidstvo, které se však vydělilo z jeho vyvážených vazeb a začalo svou činností narušovat jeho rovnováhu.

Lidská společnost je dnes po různých více méně nezdařených pokusech o jiné uspořádání založena na konkurenčním boji, který vychází z darwinistické doktríny evoluce poháněné bojem o přežití. Silnější vyhrává, a v proudu vývoje se tak zachovávají jen výhodné vlastnosti; vše zbytečné a neúčelné mizí z jeviště dějin, sežráno a zničeno úspěšnějšími, tedy účelnějšími organismy.

Na tomto principu je postavena naše ekonomika „volného“, ve skutečnosti ovšem značně regulovaného trhu, v níž jsou všichni nuceni vyrábět s minimálními náklady, aby obstáli před konkurencí (pokud ovšem nemají nějakým způsobem zajištěno monopolní postavení na trhu). Neustále je vyvíjen tlak na co nejnižší ceny; v lokálním, řekněme národním měřítku to vede k přežívání nejdravějších společností, k maximální racionalizaci a tím i k odlidštění výroby, k úsporám lidské práce a s tím spojené nezaměstnanosti atd. V celoplanetárním měřítku je následkem přesun výroby do oblastí s nej nižšími mzdami a jinými výrobními náklady; tyto oblasti se tak stávají průmyslovou zónou, ale často i smetištěm světa. Každý výrobce je tímto systémem zároveň nucen k co největší produkci a především k co největšímu prodeji svých produktů či služeb - bez ohledu na to, zda existuje reálná potřeba, kterou by mohl pokrýt. Pokud potřeba není, musí ji uměle vytvářet. To se ovšem netýká jen předmětů běžné spotřeby, ale také například potravních doplňků, léků, různých strojů a přístrojů, mimo jiné i těch používaných ve zdravotnictví, týká se to však i počítačů a internetu do škol, ale týká se to rovněž

zbraní. Jak lze vytvářet uměle potřebu zdravotnických přístrojů nebo zbraní, k tomu se dostaneme v dalších kapitolách.

Zatímco tedy v organismech či „superorganismech“, jak jsme je poznali v hmyzí říši, se „produkuje“ podle potřeby a „produkce“ je prostředkem existence, stává se v lidské společnosti z produkce cíl, jemuž se vše podřizuje. Všudpřítomnost reklamy je důsledkem, který všichni dobře známe a máme ho denně před očima; rabování přírodních zdrojů a fatální znečišťování životního prostředí, tedy otravování těla naší matky Země už většinou tolik nevnímáme a nepřipouštíme si jej, a vykořisťování lidí pak již obvykle nevidíme vůbec. Vykořisťováním a ponižováním lidské důstojnosti přitom není jen práce dětí nebo dospělých otroků v asijských, afrických nebo latinskoamerických zemích, ale je jím vlastně každá práce, která nemá skutečný smysl, nepřináší prospěch celku (a to nejen celku jako lidské společnosti, ale i celku jako Zemi), není naplněním osobního poslání a je kupována jako zboží. Neboť každý člověk přichází na Zemi, aby naplňoval svůj osud a sloužil tím svým bližním.

Tam, kde by tedy člověk měl pracovat pro celek, ve vzájemné solidaritě či bratrství, a vyrábět to, co druzí skutečně potřebují a co jim pomůže v jejich osobním rozvoji, je špatným systémem nucen prodávat svou práci, pracovat pro získání peněz nutných k vlastnímu přežití, tedy pracovat pro sebe, a navíc ještě proti ostatním, v nelítostném konkurenčním boji. Přitom přehlízíme, že solidarita, vzájemnost v ekonomické sféře není žádnou utopií nebo zbožným přáním, ale objektivně danou zákonitostí a nutností. Ve výrobním procesu dnes už není nikdo, kdo by byl úplným samozásobitelem; téměř po veškerou pracovní dobu dnes vytváříme výrobky a služby, které spotřebuje někdo

jiný, a téměř všechny výrobky a služby, které spotřebujeme my sami, vytvořil někdo druhý. To objektivně znamená, že ve výrobní sféře panuje naprostá vzájemnost: všichni žijeme z práce druhých a všichni pracujeme pro druhé. Jeden sloužíme druhému. Proti tomuto objektivnímu zákonu však stavíme náš výmysl, totiž konkurenční boj. Dokud v ekonomické oblasti nepochopíme a nepřijmeme tento zákon vzájemnosti a tuto sféru mu nepřizpůsobíme, nemůže v ní zavládnout zdraví.

Rudolf Steiner formuloval tuto zákonitost, kterou nazval hlavním sociálním zákonem, už v roce 1905: *„Prospěch celku, sestávajícího ze společně pracujících lidí, je tím větší, čím méně si jednotlivec pro sebe nárokuje výnosy svých výkonů, to znamená, čím více těchto výnosů odevzdává svým spolupracovníkům, a čím více jsou jeho vlastní potřeby uspokojovány nikoli z jeho výkonů, nýbrž z výkonů jiných.“*⁸

Člověk přitom nemůže nepomyslet na regurgitující mravence a jejich společný žaludek, a pak na lidskou společnost, v níž se každý snaží urvat pro sebe co nejvíc nebo alespoň pracovat jen pro sebe a svou rodinu, pro zajištění své obživy. A i kdyby nechtěl, je k tomu zvráceným systémem stále větší měrou nucen. S tím je spojeno několik dalších jevů. Jedním z nich je nezdravé, ba zhoubné pronikání ekonomické sféry do politiky: aby výrobci a prodejci uměle vytvořili potřebu svých výrobků a služeb a zajistili tak jejich spotřebu, vnikají jako lobbisté do politické sféry, ovládají ji a určují její směřování. Výsledkem je například ustavičná stavební činnost, při níž se budují nové a nové dálnice, koridory, průmyslové zóny, tunely a mosty: moře betonu, které lijeme do krajiny a kterým zalepujeme póry zemského těla. Ale jsou to samozřejmě i jiné státní zakázky směřující do armády, státní správy, školství a dalších resortů.

Postavili jsme naši společnost na „ekonomickém růstu“, na neustálém růstu výroby a spotřeby. Zastaví-li se tento růst, začne se společnost hroutit. Přitom je více než zřejmé, že vzhledem k omezenosti zdrojů nemůže být tento růst neomezený a věčný; avšak ani spotřeba nemůže pořád růst, a to ani tehdy, je-

li uměle podněcována a vytvářena, ať už reklamou, nebo nařízeními, která například donutí všechna školská zařízení vybavit se novými počítači, softwarem atd.

Jiným chorobným jevem je pronikání tohoto neurvalého konkurenčního myšlení - myšlení v intencích „sežrat, nebo být sežrán“ - do zdravotnictví, sociální péče, školství, kultury, vědy atd., zkrátka do té části sociálního organismu, které se v anthroposofii říká duchovní život. Každý člověk přináší do lidské společnosti svůj nezastupitelný příspěvek, svůj jedinečný střípek do mozaiky naší society. Přesto je nakonec nucen bojovat proti ostatním „střípkům“, případně se přizpůsobit jednotnému obrazu vnucenému zvenčí. Ve školství spolu děti soupeří (dokonce třeba i v hraní na hudební nástroj, v kreslení apod., kde se plně projevuje absurdnost tohoto počínání), za své výkony jsou odměňovány známkami, a jejich známky jsou tím lepší, čím lépe dokáží vyhovět požadavkům a očekáváním, přizpůsobit se a reprodukovat to, co se jim předkládá. Kdo nevyhovuje, je odsunut do zvláštních škol, a po celou dobu je na něj vyvíjen tlak, aby se přizpůsobil konvenci, aby byl stejný jako ostatní. Každý ekolog ví, že rovnováha a - řekněme - prosperita ekosystému je tím větší, čím větší je jeho rozmanitost. Přesto je v dnešní lidské společnosti veden neustálý boj s rozmanitostí, boj za stejnost. Biolog či lékař zase ví, že jakmile spolu začnou orgány nebo buňky jednoho organismu bojovat, je to známkou jeho těžké nemoci a blížícího se konce. Přesto jsme přesvědčeni, že vzájemný boj je ten nejlepší způsob, jakým může lidská společnost fungovat. Že tomu tak není, se již začíná naplno ukazovat.

Nechci a ani nemůžu v této knize navrhnout nový, spravedlivý sociální řád. Chci jen poukázat na nemoc, která je příznačná pro ten stávající, a na to, že nezměníme-li ho, musíme této nemoci podlehnout. Na to, jak by měl nový, lepší řád vypadat, neexistuje recept. Jsem přesvědčen, že porozumíme-li symptomům nemoci a jejich prostřednictvím i skutečným příčinám, a změníme-li na základě tohoto porozumění své

smýšlení o sociálních otázkách, začnou se řešení objevovat sama od sebe, inspirována duchovním světem, a nový sociální řád se sám začne rýsovat. Tento řád totiž nemůže vzniknout shora, podle nějakých nařízení či receptů a jednou provždy; může být jen neustále znovu vytvářen každodenní činností lidí, již jsou jeho součástí. A tito lidé musí mít povědomí o svém lidství, o svém duchovním původu a také o principech existence života; a pak budou ze své morální intuice v každém okamžiku a na každém místě vědět, co je v tu chvíli třeba udělat, aby to bylo ku prospěchu celku a tím i k jejich vlastnímu prospěchu; neboť jakýkoli zločinný čin na úkor celku se v konečném důsledku musí obrátit i proti tomu, kdo jej vykonal.

Některé principy tohoto nového řádu, nové civilizace naznačíme v samém závěru této knihy. Nyní, poté co jsme od působení ducha v přírodě přešli k lidské společnosti, se podívejme na některé symptomy nemoci naší dnešní civilizace. Prvním z nich bude televizní diváctví.

Radomil Hradil